

Majda Travnik Vode

Aleš Čar: *O znosnosti.*

Ljubljana: Študentska založba (zbirka Beletrina), 2011.

O znosnosti, po avtorjevih besedah njegov počasi in z užitkom napisani tretji roman (prvi, *Igra angelov in netopirjev* je izšel leta 1997, *Pasji tango* pa leta 1999), bi bilo pravzaprav ustrezneje poimenovati in ga tudi brati *per negationem* – kot roman o neznosnosti. Avtor v njem namreč dosledno, vztrajno, z vsemi razpoložljivimi literarnimi in metaliterarnimi, filozofskimi, psihološkimi, sociološkimi metodološkimi orodji, pa tudi s pomočjo lastnega uvida in s prepuščanjem nekakšni univerzalni človeški in lastni pisateljski intuiciji (kar v romanu deluje zelo dobro), raziskuje ne tisto, kar dela bivanje človeške vrste znosno in dostojno, ampak v celoti neznosno. V nekem pogovoru pisatelj pravi – enako teorijo pa zagovarja tudi eden najnesrečnejših protagonistov romana –, da je v življenju pametneje kot srečo oziroma evforijo, ki imata prekratko razpolovno dobo, zasledovati znosnost. A o njej v knjigi, kot rečeno, ni ne duha ne sluha. Roman se kot klasična grška tragedija odpre z dramatičnim prologom, ki daje intonacijo celotnemu besedilu, obenem pa romaneskno kompozicijo kot nekakšen udarni uvodni takt odločno potegne naprej. Na koncu prologa je na primer zapisano: “Nenadoma, sredi ničesar, je bilo vse na svojem mestu. Moral bi napisati, da je bila nenadoma okoli mene sama lepota. Ampak zapisati kaj takega je praktično nemogoče.” Nasploh je Čar nadarjen in s svojo pisateljsko kilometrino tudi že dodobra izkušen snovalec tako stilističnih učinkov kot tudi natančen arhitekt pripovednih dramaturških labirintov. Zdi se, da zna učinek, ki si ga zamisli, tudi doseči, tako po jezikovni kot notranjemorfološki plati. Roman je sicer izpisan v privlačni mešanici intelektualističnega žargona, ki ga uporablja prvoosebni pripovedovalec, in pogovornega jezika, kakršnega uporabljajo liki, o katerih pripoveduje, torej njegovi sorodniki. Pripoved ne teče linearno, ampak je grajena poudarjeno razpršeno, njena posebnost je, da se vse osvetli in razjasni šele za nazaj, v retrovizorju, sproti pa nam

pripovedovalec v svoji omejeni personalni optiki servira le posamične izseke zgodovine svoje družine, na videz malce razmetane koščke sestavljanke, ki pa so dovolj zanimivi, osupljivi in informativni, da kljub svoji zamejenosti ne rušijo in ne krhajo občutljive romaneskne zgradbe ter bralca ves čas držijo v napetosti. Tekst torej učinkuje dvakratno: sproti, s posamičnimi, precej različnimi, zelo razgibanimi in napetimi poglavji, ki se delijo še na podpoglavja, in kot celota, ko se na koncu vse logično preplete, ko nas preplavi vpogled v celotno dogajanje in se nam od nenadnega vrtoglavega uvida zamegli v glavi. V Čarov roman je namreč vkodirano tudi močno moralno sporočilo, ki zaradi drastičnosti, s katero je posredovano, še dolgo odzvanja v bralčevi zavesti.

Pripovedovalec romana – po avtorjevih besedah njegov drugi jaz – je brezimni fant (tudi nasploh je celoten roman nekakšen preplet 'biografij brezimnih'), ki je na začetku romana star petnajst let, in v svojo družinsko zgodovino pade pravzaprav mimogrede, ko sedi v *hausarestu* in nenadoma začuti, da se je v družini ob napovedi obiska tete iz Belgije začelo dogajati nekaj nenavadnega. Napoved nečesa posebnega pomeni že obisk njegovega starega očeta, starega Fotra, potem ko je z družino prekinil vse stike, zdaj pa se je pojavil na vratih, kot da se ni vmes zgodilo nič, in sedel k svojemu vnuku, ki skrivoma prisluškuje pogovoru svojih tet, ki neprenehoma zasedajo v kuhinji. Tete so predstavljene le kot Nulta, Prva, Druga, Tretja in Četrta, torej na način, kot se o skupnih znancih pogovarjajo recimo nekje na vasi: 'In njegova prva hči? In kaj se je zgodilo z drugo?' Po tem intrigantnem uvodu pripovedovalec na dolgo izpiše portret starega Fotra, ki je osrednja figura romana, čeprav se zdi, da začne to vlogo v drugem delu romana čedalje bolj prevzemati njegova prva zakonska hčerka, teta iz Belgije, ki prihaja na obisk in s katero je imel Foter incestno razmerje. V prvem delu tudi izvemo, da je bila ta teta, Prva, že od rojstva poseben, neobvladljiv otrok, ki se mu ni nikoli prilegal noben okvir, ampak se je zdelo, da ga spremlja posebna usoda, celo, da se v deklici ponavljajo geni preklete Črne None, ki je pustošila po družini v prejšnjih generacijah in pustila za seboj mrtvo mater, očeta, najmanj tri moške in štiri otroke, skratka vse, kar je 'dlje časa živelo v njeni bližini'. V puberteti se je Prvi v nepojasnjenih okoliščinah pripetila usodna nesreča: pri padcu v reko je z glavo tako močno zadela ob kamen, da ji je to pustilo trajne in nepredvidljive posledice. Udarec jo je sprva popolnoma ohromil, ko pa je družina že mislila, da se je spremenila v prijaznega vegetirajočega angela, se je nenadoma prebudila drugačna, še bolj grozljiva, nečloveška, da so sestre bežale pred njo. Ko se je zapletla s svojim očetom, starim Fotrom, je njena mati podivjala, jo pretepla, nato pa uredila, da je odpotovala k

Fotrovi sestri v Maastricht, kjer je začela na svoj način ponavljati in preigravati, zdi se, usodo Črne None. Tako kot Črna Nona je tudi Prva vse življenje govorila, da je na svet najbrž prišla s posebnim namenom in da jo čaka nenavadna usoda. Nič čudnega torej, da ob napovedi njenega obiska aprila 1986, ko v Idriji nepretrgoma dežuje, v družini izbruhne panika.

Drugi del romana opisuje tetin prihod, ki na obisk pride s svojim najmlajšim sinom, s katerim takoj začneta pustošiti vsenaokrog, v zvezi s tem pa sledi še opis smrti tetine mame in retrospektiva njenega 'amsterdamskega obdobja'.

Tretji del romana je slikovita in zgoščena pripoved o otroštvu starega Fotra, o tem, kako je postal kontrabantar in kako je prek italijanske in jugoslovanske okupacije in bojišč v Abesiniji, Egiptu, Libiji, Italiji in Jugoslaviji preživel drugo svetovno vojno in bil po njej prepričan, "da je norost sveta izpil do dna"; ni pa vedel, da je bilo vse, kar je doživel "le slab približek domačega zvarka, ki ga je čakal v prihodnosti" – seveda predvsem s Prvo.

V četrtem delu perspektiva romana nenadoma brez opozorila zaniha, optika dogajanja se popolnoma spremeni in iz preteklosti in priklicevanja spominov se nenadoma preselimo v neposredni sedanjik, na Facebook, z mobitelom v roki: pripovedovalec, ki je zdaj odrasel, postane obseden z družinsko zgodovino (ta vzgib je v romanu dobro motiviran, saj pripovedovalec v družini velja za tistega vnuka, ki je najbolj podoben staremu Fotru, pripovedovalcu pa je zdaj že tudi jasno, da se "družinske kleti prenašajo naprej"). Zato se nekega poletja odloči, da bo odpotoval v Berlin in vzpostavil stik s preostalimi otroki svoje nore tete, kar pa mu uspe le na pol, saj otroci nočejo imeti nobenih stikov ne z mamo ne z njenim sorodstvom. Ko vseeno izve nekaj novih podrobnosti, se odpelje naravnost v središče dogajanja, Antwerpen, najprej na nekdanje družinsko posestvo rodbine, v katero se je primožila teta, kjer sreča zgovornega vrtnarja, ki mu veliko pove o otroštvu tetinega moža, ki je bilo zaznamovano s posebnimi vzgojnimi metodami. V tem delu romana se pripovedovalec najbolj neposredno vmeša v pripoved in postane eden od protagonistov, osrednji nosilec dogajanja, medtem ko je bil dotlej prejkone statist, opazovalec v metežu dogajanja. V Antwerpnu nato odkrije še nekaj družinskih kleti, zdaj ne več le metaforičnih, ampak tudi dva dejanska družinska zapora, kar mu seveda razjasni marsikaj ... Peti, zadnji del romana je hkrati najbolj boleč, saj zajema tako zgodbo o najmlajšem tetinem sinu kot zaključek zgodbe o incestu med starim Fotrom in teto ter teto in njenim najmlajšim sinom.

O znosnosti je tudi roman o človečnosti. Ko teta in njen najmlajši sin zadnjič obiščeta sorodnike v Idriji, pripovedovalec pride do naslednjega zaključka: “Star Foter je vse človeško skrnil, zazidal in za površinski pogled tudi dejansko popolnoma zbrisal, ampak poudarek je na skrnil. S tem je človeka v sebi ohranil pri življenju. Zadnji človečnosti ni skrival. Ni je imel pred kom, saj je bil ves čas doma. Nosil jo je na pladnju in se sčasoma pohabil do konca. Do te mere, ko od človeka v njem ni nič več ostalo.” Človečnost je torej razpeta med družino in zgodovino, teza romana pa je, da družina nedvomno povzroči večjo pohabljenost človečnosti kot vse zgodovinske deviacije ... Roman je 'podkleten' tudi s spoznanjem, da je pri tem za človeško psiho še zlasti smrtonosen družinski incest, ki očitno naredi več škode kot še tako krvava vojna vihra in za katerega se nehote zdi, da ga je tako pri nas kot v svetu veliko več, kot kažejo statistike ...

Čarov roman je hkrati potrditev selitve romaneskne snovi mlajših pisateljskih generacij v intimno sfero, proč od širokih zgodovinskih ali družbenih poligonov – kot da se vojna za človeka odslej odvija ob vsakem družinskem ognjišču posebej ...